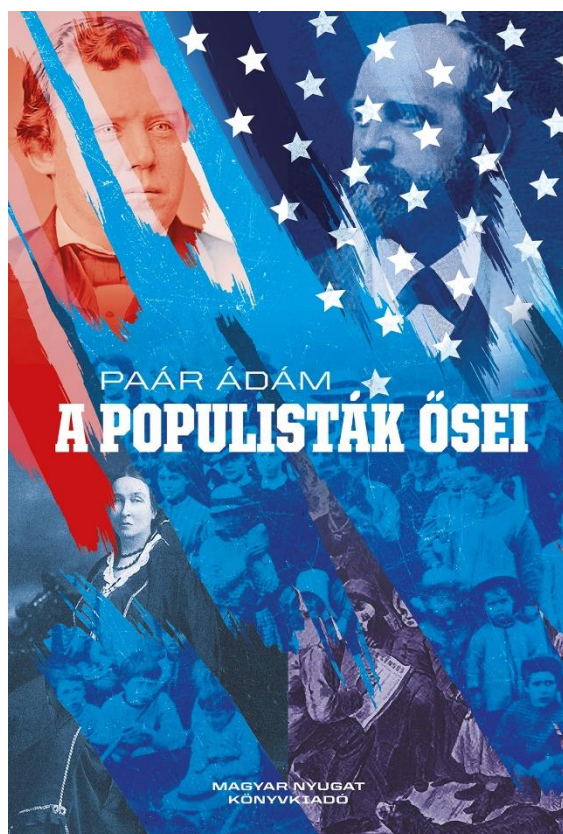




Paár Ádám

## A „régiek” és a „modernek” populizmusa

Mit tanulhatunk a „rég” populizmustól?



Tanulmányunkban röviden kívánjuk összegezni a könyv fő állítását a populizmussal kapcsolatban – ám most nem a történész, hanem a politológus nézőpontjából. Elsősorban arra keresve a választ, mennyiben kapcsolódik – ha kapcsolódik – a „rég” populizmus értelmezése a mához, a mai populizmus-értelmezéshez.

Nem feladatunk most a könyv állításainak (újra) megismétlése. Abból a nézőpontból vizsgáljuk a „rég”, azaz 1870-1908 között főnálló észak-amerikai populista mozgalmat, hogy milyen tanulságokat szűrhetünk le napjaink politológiai populizmus-elméleteire



vonatkozóan. Bizonyos tényeket nem tekinthetünk mindenki által ismertnek és magától értetődőnek, ezért hangsúlyozzuk: a Néppárt (ismertebb nevén: Populista Párt) negyedszázados társadalmi forrongás eredményeként alakult meg az Egyesült Államokban. Alapvetően – de nem kizárólagosan – a déli, nyugati és középnyugati farmerek mozgalma volt, ám beszélhetünk jóval szélesebb, átfogóbb értelemben is populista mozgalomról, amely a mezőgazdasági népesség érdekvédelme (pl. vasutak, telefon- és távíró-társaságok díjszabásának rögzítése) mellett a nemzeti közösség egészére vonatkozó követeléseket is megfogalmazott.

Akár szociális téren (minimálbér, nyolcórás munkanap, jövedelemadó bevezetése), akár a politikai rendszert illetően (előválasztás, szenátorok közvetlen választása, népszavazás bevezetése, az elnöki és alelnöki hivatal idejének alkotmányos rögzítése, női választójog). Ezek mellett olyan modern követelések is megfogalmazódtak, mint az élelmiszerbiztonság.

Mindezek miatt sajátos paradoxon alakult ki: miközben a közvetlen demokrácia, a feminizmus, a fogyasztóvédelem vagy a zöld mozgalmak történetét illetően a populista mozgalom hatása kimutatható, maga a mozgalom kifulladását 1908-ban. A populizmus egy harmadik jelentésében (ti. népbarátság, vagy, negatív kicsengésben, elitellenesség) túlélte a Néppártot, és mind a farmermozgalmak keretében, mind az amerikai pártrendszer két nagy pártjában – Demokrata Párt, Republikánus Párt – megtalálható volt a 20. század során.



Manapság Donald Trump-hoz kötik a populista jelzőt világszerte, de ha már amerikai közszereplőt keresünk, Bernie Sanders, sőt annak idején Barack Obama is megkapta, hogy (baloldali) populista. Obama szembeállítását – a *Main Street vs. Wall Street*, vagyis a kisember és a bankokrácia – régi amerikai hagyományra vezethető vissza, amelyben semmi új nincs, sőt, mondhatni, Obama, akibe hívei a megújulás prófétáját látták bele, a Demokrata Párt régi arculatához tért vissza ezzel a retorikával. Klasszikusan a Demokrata Párt ostromozta a 19. század végén a republikánus években a gazdasági rendszert, noha demokraták és republikánusok együttesen vettek részt a populista mozgalomban. Vessük össze Obama mondását az egyik populista politikus, a nőjogi harcos Mary Elizabeth Lease szavaival az amerikai rendszerről: „Ez a Wall Street kormánya, a Wall Streetért, a Wall Street akarataiból.” Valószínű, hogy ez az éles hangütés ma is közös többszörös a demokrata párti és republikánus tábor elégedetlenjei között (s itt a válasz, miért lehetett sikeres az elitellenességével Trump, amelyet az is mutat, hogy néhány évtizede még demokrata párti fellegetvárként számon tartott területekben is sok szavazatot kapott).

Talán a fentiekből is kiderül: szerintünk a populizmus nem valami eltévelyedés, nem valami demokráciaellenes jelenség, nem valamilyen tömeghisztéria terméke, hanem olyan politizálási mód, amely *valós kérdésfeltevésekre válaszokat kínál*. Hogy ezek a válaszok valóság-e vagy sem, már *elvezet bennünket az egyes populista mozgalmak körébe*. Mi most azonban átfogó jelleggel értelmezzük, a múlt alapján, illetve fényében, a „régiek” és „modernek” populizmusát.



Fölmerül ezek után, milyen tanulságokat hordoz számunkra a populizmus és rokon mozgalmainak ismerete, és miért érdemes elszakadni a jelen-központú értelmezésektől. Ezt mutatom be a következőkben. Hogy a populizmus régi és mai értelmezése megkülönböztethető legyen, az előbbit egyszerűen „régit”, az utóbbit „modern” populizmusnak nevezem.

## A jó populizmus

Ahogy a Méltányosság Politikaelemző Központ [több írásában](#) beszámolt arról, Nyugat-Európában számos politikatudós szakít azzal, hogy a populistát kizárólag lefokozó, megbélyegző jelzőként alkalmazza. Csizmadia Ervin már 2010 novemberében utalt például David Van Reybrouck *A populizmus védelmében* című könyvére. A holland kutató megkülönböztette a populizmus „alantas” és „jó” formáját. A „jó” forma alatt a nép beépítését érti a politikai rendszerbe. Végső soron ugyanazt a célt fogalmazza meg receptként a holland politikában, amelyet száztiz évvel korábban az észak-amerikai populisták megfogalmaztak.

Reybrouck a populizmus egyik magyarázataként utal arra, hogy a diplomás rétegek mindinkább dominálják a politikát. A legtöbb országban a diplomásoknak nagyobb esélyük van a politikai érdekérvényesítésre, sőt az adott ország közéletében, parlamenti életében, kormányzásában, ezáltal a szakpolitikák és egyáltalán a politika tartalmának meghatározására, mint a társadalom alacsonyabb iskolázottságú, s jellemzően alacsonyabb jövedelmű



rétegeinek. Ahogyan Csizmadia Ervin írja: *„Bármily furcsa – mondja a szerző – az elitek vaksága és önmagába fordulása miatt csakis a populista pártok kínálnak kézzelfogható és követhető mintákat az alacsonyabb néprétegek számára.”*

Mindezt kiegészíti egy másik, a politológia és szociológia tudományában elterjedt magyarázat a populistának tekintett vezetők és mozgalmak népszerűségére: eszerint a „modern” populisták abból nyerik erejüket, hogy a hagyományos osztály- vagy rétegekötődések fölhígultak, a gyűjtőpártosodás folyamatoként. Az egyén az individualizáció folyamán egyre elveszettebbnek érzi magát a világ hírei között, és a hagyományos közösségeket, kisvilágokat (párt, egyház, család, lakóhelyi, utca- és lakótömb-közösség stb.) egyre rombolja a globális kapitalizmus, és annak különböző jelenségei (digitális kommunikáció, üzemek és gyárak kihelyezése, spekulatív tőkemozgások, tömeges vándorlás országok, régiók, kontinensek között), valamint az elitek egyezkedései. A pártok is mindinkább bürokratizálódnak. Az egyén pedig mindig elsősorban érzelmi közösséget keresett a pártokban és mozgalmakban. Mivel azonban a gyűjtőpártok, majd a kartellpártok keretében ezt egyre kevésbé találja – illetve kapja – meg, egyre növekszik a vonzalma azon vezetők iránt, akik érzelmi alapú politizálást folytatnak. Végző soron a párt régi fölfogását – érzelmi alapú közösség – keresik az új helyzetben és az új pártrendszerben, az elidegenedő társadalmi környezetben.

Mindezeket figyelembe véve Reybruck diagnózisa a „diploma-elitek” hegemoniájáról egy valós folyamat elemének tekinthető.



A „régii” populisták, azaz az észak-amerikai populisták esetében ez a diploma-elit vs. tömeg / társadalom ellentétpár nem állt fönn. A 19. század végi Egyesült Államokban, az agrártársadalom és az ipari társadalom mezsgyéjén, a horizontálisan szerveződő közösségekben a diplomás foglalkozások nem szakadtak el a társadalom szegényebb, alacsonyabb iskolázottságú rétegeitől. A „régii” populisták között számosan egyszerre voltak farmerek és értelmiségiek, azaz újságírók, ügyvédek, tanárok, tanítók. A közösség, ráadásul a kisközösség (falu, kisváros, helyi vallási gyülekezet) kontrollja alatt élve az értelmiségi önjelölt politikaformálók nem szakadhattak el a közösségtől, annak értékeitől.

Aléxis de Tocqueville *Az amerikai demokrácia* című könyvében kiemelte az amerikaiak hajlamát a társulásra. A horizontálisan szerveződő társaságokban, vagyis a civil társadalomban látta a szabadság egyik őrzőjét a központi hatalom elfajulásával szemben. A „régii” populisták nem politikai mozgalomként szerveződtek meg eredetileg, hanem sokféle társadalmi mozgalom, egyesület, reformklub egyesüléseként. Ezek nem professzionális politikusok, hanem a köz ügyeivel foglalkozni kívánó civil állampolgárok egyesülései voltak. Ez a *grass-roots* (alulról szerveződő) hagyomány – az amerikai politikai rendszert jellemző föderalizmussal és a tisztelt szabadságjogokkal (pl. sajtószabadság) együtt – *már eleve kizárta a mozgalomból a pártvezér szerepkörét.*

Amit tehát a „régii” populizmusból megtanulhatunk: a civil társadalom mélysége, tagoltsága, sokrétűsége kedvez az alulról



szerveződő mozgalom kifejlődésének, és a hálózatos szerveződés – azaz sok egyenrangú, területileg elkülönült mozgalom és egyesülés szövetsége – megakadályozza, legalábbis nehezíti a „bonapartizmus” jelenségét, az „erőskezű” vezető, a leválthatatlan, csalhatatlan pártvezér egyszemélyi, kézi vezérlésen alapuló uralmát. A civil szerveződések mélysége, a föderalizmus hagyománya, a hálózatosság megóvta az észak-amerikai populista mozgalmat olyan elfajulásoktól, mint amelyre Argentínában – a „régii” populizmus másik, pontosabban másfajta „régii” populizmus hazájában – sor került a Perón-korszakban, vagy Latin-Amerika és Afrika nem egy országában, ahol a hagyomány eleve a kézi vezérelt, a klientúra-építésen alapuló párthierarchia volt, nevezzük azt egyszerűen „bonapartizmusnak” vagy klientelizmusnak. Vagyis a vezér választott pártot, és nem a párt vezért, s a hatalmat gyakorló párt megvásárolta egyes etnikai, társadalmi, foglalkozási vagy éppen vallási csoportok szavazatait.

Az észak-amerikai „régii” populisták ellenségei voltak a kliens-rendszernek. Egész politikájuk a republikánus párti kormány klientelizmusának, vagy – nyersen fogalmazva – korrupciójának ostromozása köré szerveződött. Ebből látható, hogy a „régii” populizmus nem jelen-központú értelmezése miatt fontos. Ma feltételezik a populistának tartott, vagy magukat populistának tartó, „modern” populista vezetőkről, hogy korrupció, zsákmányrendszer révén növelik hatalmukat, és építkeznek a társadalomban.

Nos, az eredeti populizmus, vagyis a „régiek” populizmusa pontosan ennek ellenkezője volt! Kézi vezérlés és karizma helyett



demokratikus, átlátható, alulról szerveződő mozgalmat, és e mozgalomnak felelős vezetőket kívántak. Utóbbiak azért lehettek magasabb poszton, mert élvezték a helyi közösség bizalmát, s mert becsületesek, tisztakezűek voltak. Éppen ebben rejlett a Populista Párton belüli szakadások veszélye: a demokratikus döntéshozatal és a napi politizálás érdekei közötti ellentétek megjelentek az 1896-os elnökválasztáson, amikor az elnökjelölt személye és a mozgalom szövetségi politikája miatt sor került az első törésre.

Tehát éppen a több (akár önmagát is gyengítő) demokrácia jellemezte a „régii” populizmust, nem pedig egyetlen vezető uralma.

## Nőiesség

Ma a populizmusra valamilyen „férfias”, macsó jelenségként gondolunk. Mindez annak következménye, hogy a populistának tekintett vezetők (Trump, Bolsonaro, Duterte stb.) világszerte férfiak, akik olykor kifejezetten agresszív hangon szólnak a nőkről, s minél macsóbb kultúrában élnek, annál harsányabb és barátságtalanabb a hangnem.

E tekintetben is érdemes visszanyúlni referenciaként a „régii” populizmushoz. Bármily furcsa: az észak-amerikai populizmus táborában a nők, a női újságírók, írók (pl. Mary Elizabeth Lease, Annie LaPorte Diggs) vezető szerepet játszottak, mind az első-, mind a másodvonalban. A populisták nemhogy elleneztek, hanem magától értetődőnek tekintették a női választójogot.

Geert Hofstede holland szociálpszichológus kutatását hívom segítségül a populista mozgalom értékeinek körülhatárolásához.





Hofstede a világ 50 országában végzett értékvizsgálatot 1967-1973 között, mintegy 117 ezer fő megkérdezésével. Négy dimenzió mentén tipizálta az egyes országokat és kultúrákat:

hatalomtól való függőség – hatalomtól való függetlenség

bizonytalanság keresése –bizonytalanság kerülése

individualizmus – kollektívizmus

férfiasság – nőiesség

Hofstede elméletét alapul véve, az észak-amerikai populista mozgalmat az alábbi értékekkel azonosíthatjuk: a politikai és gazdasági hatalomtól való függetlenség, illetve ennek ellenőrzése, a bizonytalanság kerülése, az egyén függetlensége vertikálisan (minden központi hatalomtól) és a horizontálisan szerveződött kollektívizmus (a farmerek között), és a nőiesség értéke. Ez utóbbi furcsa lehet. A nőiességet általában nem a farmerpopulizmussal szokás párosítani. Ám ha figyelembe vesszük, Hofstede milyen értékeket tulajdonít a férfiasságnak (siker, versengés) és a nőiességnek (gyengédség, szolidaritás, támogatás, empátia, könyörületesség), akkor érvelhetünk amellet, hogy a populizmus alapvetően „női” vonásokkal rendelkezett.

Látszólag kevésbé fér ez össze a Vadnyugat „maszkulin” örökségével, ám annál inkább azzal a szereppel, amelyet a nők betöltöttek a korabeli amerikai életben. A Vadnyugaton a nőszűkösség és férfitöbblet, a keleti parton pedig a nők tanultsága hozzájárult megbecsülésükhöz a társadalomban. A női értékek képviselete rezonált a gazdasági életben végbement negatív változásokra.



Hiszen a mozgalmat éppen az hívta életre, hogy a korabeli társadalomban és az üzleti életben nagyon – sztereotip – „férfias” vagy annak tekintett vonások uralkodtak a korra jellemző szociáldarwinista nézetek szellemében: a kíméletlen versenyszellem, a siker mitizálása (függetlenül a siker okától), a könyörtelenség. A szociáldarwinizmus afféle materiális valláspótlékként tudományos magyarázatot kínált a taposó gazdasági versenyre, a kíméletlenségre, s ezzel igazolta az igazságtalanságokat (amelyeket éppen sokszor női újságírók lepleztek le).

Ezzel szemben az agrárpopulista mozgalom a szolidaritást, az irgalmasságot, a gyengék védelmét és támogatását tűzte zászlajára. Thorstein Veblen amerikai szociológus (és populista politikus) elmélete szerint „lényegében valamennyi ipari elfoglaltság abból alakult ki, amit a kezdetleges barbár közösségben a nő munkájának tartottak.” Veblen magasztalja a „barbár” kultúrában, tehát a civilizáció fejletlenebb fokán a nők „eseménytelen szorgalmát”, amellyel nem érhet föl a férfiak munkája, amely ugyan „előmozdítja a csoport fennmaradását”, ám a férfi szemében a saját tevékenysége nem munka.

Amit a „modern” populisták megtanulhatnak a „régiektől”, az a sztereotip – Hofstede és Veblen szerinti – nőies(nek) tartott értékek beépítése a döntéshozatalba, a szakpolitikákba, valamint a nők és általában a hátrányos helyzetű csoportok iránti nagyobb részvét és érdeklődés. S elszakadás a mai türelmetlen, militáns, militarizáló hangnemtől.



## Baloldal vagy jobboldal?

További kérdés az, vajon a „régiek” populizmusát hol helyezhetjük el a mai politológiában klasszikusnak számító (bár nem hibátlan) bal-jobb tengelyen, s ehhez képest milyen eltérést találhatunk ma a populistának nevezett mozgalmakban. Az agrárpopulista mozgalom, centrumában a Néppárttal, a hiányzó szociáldemokráciát pótolta amerikai földön. A párt szociális programja, valamint törekvése a műveltség, képzettség terjesztésére megfelelt a tengerentúli szociáldemokrata pártok profiljának. Sokat tett azért, hogy olyan ügyek kerüljenek a politikai elit és a közvélemény figyelmébe, amelyeket addig elhanyagoltak, szőnyeg alá söpörtek. Az 1900-as évek reformjaitól kezdve a New Deal-ig terjedő harminc évben ezek a reformok megvalósultak. Így az észak-amerikai agrárpopulisták hozzájárultak a reformok elfogadottságának kedvező légkör kialakításához, és ezen keresztül a társadalmi béke megteremtéséhez.

Milyen ehhez képest a populizmus mai megítélése? A „modernnek” populizmusa ma világszerte inkább jobboldali, legalábbis a kormányzó erők körében (bár Obama és Sanders példáján láthattuk a baloldali populizmust, s persze még lehetne sorolni a példákat, ám ezek ma mind ellenzékben vannak). Ma sok tekintetben megfordultak az eredeti fogalmak. **A ma populistának nevezett személyek, mozgalmak száz éve az akkori populizmus ellenségei lettek volna.** Hiszen a „régik” populisták fölléptek a monopóliumok ellen, elszámoltathatóvá akarták tenni a nagy vagyonokat, szét akarták törni



a kilens-struktúrákat, a sajtó és a civil társadalom elsőbbségét vallották a végrehajtó hatalommal szemben, kiálltak a környezetvédelem ügye mellett – a mai médiában populistának nevezett vezetők szinte mindegyike ezekkel ellentétes politikát követ, legalábbis kevés a közös pont.

Egyetlen ponton azonban kimutatható átfedés a „régiek” és „modernek” között: mindkét populizmus úgy tekintett a népre, mint – Rousseau népfogalma jegyében – egy tagolatlan egészre, amelyben a közjó elsőbbséget élvez a részérdekekkel, a részidentitásokkal szemben. A „régji” populisták, miközben kiálltak az egyenlőség értéke mellett, hajlamosak voltak az amerikai állampolgári közösség összeszűkítésére „etnikai”, vallási alapon. Richard Hofstadter – egyébként a populizmussal nem rokonszenvező – amerikai történész szerint a „jenki-protestáns értékrend” (angol nyelvűség a közéletben, demokratikus részvétel, horizontális mobilitásra való hajlam, protestáns, pontosabban puritán munkaetika) alapján a populisták olykor ellenségesek voltak a bevándorlókkal szemben, akik új, ismeretlen nyelvet, öltözéket és szokásokat hoztak magukkal az Óvilágból. A hagyományos antikatolicizmus érzülete alól az angolszász-protestáns populisták némelyike sem tudta kivonni magát. Megint csak azt láthatjuk, hogy a kisközösség kontrollja Janus-arcú: ha a közösség türelmetlen, akkor a demokratikus módon választott, és a közösség felé lojális politikus is kénytelen türelmetlen lenni, vagy lavírozni.

Emellett, bár a populizmus volt az első „négerbarát” mozgalom, és számos afroamerikai támogatta a mozgalmat, millió



nagyságrendben Délen (a Farmerszövetségi Mozgalom negyede, 1,2 millió ember afroamerikai farmer vagy mezőgazdasági munkás volt), a déli populistákat megosztotta a „színvakság” kérdése. Néhány populista a fehér szupremácia híve volt, és ezen alapállásból ellenséges volt a reformokkal. A szociális konfliktusok könnyen áttolhatóak voltak „etnikai” térbe (ld. „szegény fehérek” vs. afroamerikaiak).

Hangsúlyozni kell azonban, hogy a populizmus ideája a társadalmi igazságosság volt mindenki részére, ám a gyakorlati élet olykor bonyolultabb: a populisták sem mehettek sokszor szembe a kisebb közösségek hangjával. Itt ütött vissza az, amit korábban erénynek írtunk: a közösségi kontroll. Volt politikus (pl. [Tom Watson](#)), akinek pályáját éppen az törte derékba, hogy túlzottan – a millió számára – „előreszaladt” a „faji” összefogás gondolatával, s a kudarcból azt a következtetést vonta le, hogy nem liberálisabb, hanem kirekesztőbb attitűdöt vár el a közösség.

Napjainkban sokan összemoszák a populizmust a különböző etnicizáló előítéletekkel. Világosan látni kell azonban, hogy az etnikai csoportok közötti törésvonalak kialakulása megelőzte a populizmusnak ab ovo megszületését. Másrészt nem etnikai, hanem gyakran egyéb (pl. város-vidék) törésvonalról van szó: egy nagyobb népesség áramlása a stagnáló vidékről a nagyvárosba (mezőgazdaságból az iparba) egy országon és egy etnikai csoporton belül is együtt jár a kulturális és szociális konfliktusok láthatóvá (láthatóbbá) válásával és kiéleződésével.



## Konklúzió

Kell-e a „modern” populizmus értelmezéséhez ismerni a „régiek” populizmusát? Meglepő a válaszom: szükséges. Soha nem érthetjük meg a populizmus kialakulását, ha csak a jelenben vizsgálódunk. Össze kell vetni a ma populistának nevezett jelenségeket a „régiekkel”, hogy érvényeset mondhassunk magáról a populizmusról. Már ha abból indulunk ki, amiből Reybrouck, hogy bizonyos populizmus elengedhetetlen a demokráciában, és a mai tömegtársadalom fejleménye, a diploma-elitek dominanciája kockázatot rejt a társadalmak adaptivitására és a szegényebb néprétegek érdekeinek artikulálására. Ha persze ezzel nem értünk egyet, el is vethetjük a történeti vizsgálódást! Ám mi egyetértünk Reybrouck-kal.

A „modern” populizmusok (amelyek, a harmadik világot leszámítva, nem az agrárpopulista változatot képviselik) kapcsán általában a politológusok úgy fogalmazzak, hogy a populizmus képlete a „karizmatikus vezető+népcentrikusság+ellenségképzés”.

A „karizmatikus vezető” jelentőségét abban látják, hogy ő az, aki összekovácsolja a széles választói csoportok szövetségét. Horváth Gyula történész úgy fogalmazott a peronizmus kapcsán, hogy mivel a „populizmus megjelenésével kezdetben nem jött létre automatikusan egy koherens új ideológia”, ezért „ebben a vákuumban a karizmatikus vezető szerepe elkerülhetetlen.” Mintegy a karizma hidalja át a különböző csoportok érdekei közötti távolságot, és pótolja az



ideológiát. Akár a karizmából nyeri legitimitását, akár másból, a vezető elengedhetetlen kelléke volt a latin-amerikai „rég” populizmusnak.

Ugyanakkor az észak-amerikai agrárpopulizmus esetében nem beszélhetünk ilyen vezetőről. Ignatius Donnelly, Mary Elizabeth Lease, Tom Watson, Jerry Simpson vagy James B. Weaver egyáltalán nem feleltek meg a klasszikus vezér-szerepnek: nem vezérnek tekintették magukat, hanem a mozgalom hű harcosainak, egynek a sokak közül. Szónoki teljesítményük, programadó képességük, lelkiismeretességük, tisztakezűségük biztosította számukra a populista mozgalom tagságának szimpátiáját, de egyikük sem nőtt vezérré. Ezt egyébként az amerikai társadalom és politika horizontális szerveződése, a föderalizmusra épülő pártrendszer is jelentősen megnehezítette volna.

Ami általánosságban megnehezítette a Néppárt választási szereplését, az egyúttal akadály volt annak is, hogy a mozgalom diktatórikus irányba elfajuljon (ami egyébként sem volt valószínű). A mozgalom eszmerendszeréhez kapcsolódó tudósokról, Henry George-ról, Edward Bellamy-ről vagy Thorstein Veblenről meg végképp nem mondható, hogy karizmájuk erejével hatottak.

A populizmus másik fontos jellemzőjének a „népcentrikusságot” tekintik. Mivel a „nép” nagyon is sokféle lehet, szerencsésebb talán közösség-központúságról beszélni. A paradoxon az, hogy sokszor magát a közösséget is a populista mozgalom konstruálja meg bizonyos társadalmi tényezők (lakóhely, etnikum, vallás) alapján. A „mi”-csoport kiválasztódása, a nagyfokú azonosulás könnyen vezet el a politikai, mozgalmi érték-közösség és a tágabb állampolgári közösség érdekeinek



összemosásához. Minél erőteljesebb a külső elnyomás, és minél reménytelenebb legális úton a vele szembeni küzdelem, annál inkább hajlamos egy mozgalom a bezárkózásra, végső soron a valóságtól való elzárkózásra. A dél-amerikai politikai baloldali populizmus veresége például végsőkéig radikalizálta utódaikat: az 1970-es évek latin-amerikai gerillái az önkényuralom terrorja és a passzív nép között őrlődve már nem kívánták meggyőzni a láthatóan értetlennek tűnő népet igazukról, ehelyett a fegyveres harc útjára léptek, Guevara „csináljatok sok Vietnámot” harci felhívása alapján inspirálódva.

A „régii” populizmust vizsgálva egy sajátos ellentmondásra figyelhetünk föl, amely bizonyos szempontból azonban logikus. Mindegyik ilyen eszme és mozgalom a földművesben (paraszt / farmer) találta meg az etnikum hordozóját, ahogyan az is, hogy vezetőik persze mind értelmiségiek és középosztálybeliek voltak. Ebből is érzékelhető, hogy egy politikai mozgalom vezetői gyakran nem reprezentálják a mozgalom derékhadát, amely ideológiai, kulturális szempontból kevésbé tudatos és képzett.

Végül hogyan állunk az ellenségképzéssel? Úgy gondolom, ennek jelentőségét gyakran indokolatlanul eltúlozzák. Bár tény, hogy a „mi” és „ők” ellentétpár kialakítása minden politika alapja (ilyen értelemben ez persze nem csak a populista pártokra, szervezetekre igaz), és hogy a populistákra általában véve igaz minden korban és régióban, hogy a mindenkori elit(ek)kel szemben fogalmazzák meg a maguk népbarátságát. Tehát a populista számára az ellenség mindig az elit.





A helyzet bonyolultabbá válik akkor, amikor a populista mozgalom, párt hatalomra kerül, hiszen ekkor a politikai elit részévé válik. Ahol a populisták hatalomra kerültek, mint Latin-Amerika nem egy országában, ott maguk is szembekerültek a nép más csoportjaival, hiszen nem voltak képesek kezelni a történelmileg kialakult társadalmi sokszínűséget és sokféle érdek összeütközését.

A „mi” csoport kreálása összekapcsolódik egy határozott értékrenddel: minden agrárpopulista irányzat valamilyen módon védelmezni kívánta a tradicionális társadalom értékeit, valamint reflektálni kívántak a modernizáció által okozott sérelmekre és hibákra. Ezért mosták össze ellenfeleik őket a „maradiság”, „reakció” hívószavával a szélsőséges pártokkal. Holott az észak-amerikai agrárpopulisták nem voltak radikálisabbak céljaikban, mint mondjuk a korabeli francia keresztényszocialisták vagy a skandináv szociális modellt megalapozó északi szociáldemokrata pártok. Ugyanazokra a társadalmi, gazdasági kihívásokra, a tradicionális közösségi kötődések megrendülésére, a világ bizonytalanságára kerestek válaszokat.

Az Egyesült Államok sajátos megújulási, adaptációs képességének köszönhetően sikerrel adaptálta a populista nézeteket. Egyes tagállamokban az agrárpopulisták hatalomra kerültek (pl. Robert La Follette wisconsini kormányzó, majd szenátor), és békésen megvalósíthatták a reformterveket. Mi több, Franklin D. Roosevelttel New Deal-je is békés úton megvalósult, és nem vezetett el polgárháborúhoz, szemben azzal, amitől az amerikai jómódú rétegek tartottak. A populizmus, majd a progresszív mozgalom értékei és céljai (nyolcórás



munkanap, progresszív adózás, vasúti tarifák szabályozása, közművek állami felügyelete, szenátorok közvetlen választása, népszavazások, gyermekmunka eltörlése, társadalombiztosítás, egészségügyi és fogyasztóvédelmi intézkedések) vér nélkül megvalósultak. Mindehhez szükségeltetett az amerikai rendszer szilárdsága, stabilitása, a történelmi hagyományok tiszteletének és a politikai rendszer állandó megújulásának az érzékeny egyensúlya.

Mi kell hát, hogy a „régii” populizmus jegyében a „modern” populizmus „jó” populizmussá váljon? Ha az amerikai receptből indulunk ki, az alábbiak. Magas szintű bizalom a közösségekben (ami elsősorban a kisközösségi kötődések megerősítésével érhető el), a demokratikus részvétel kultúrája, a civil társadalom, a horizontális hálózatosságra épülő mozgalmi és pártstruktúra, a bizalmon, empátián, könyörületen alapuló szakpolitikai döntéshozatal (szemben a bizalmatlansággal, a militarizáló hangnemmel), a karizmatikus vezető helyett a választott pozícióba került személyek felelőssége (minél több vezető van, annál jobban megoszlik a felelősség, és annál ellenőrizhetőbb a struktúra). S végül a társadalom fogékonysága a megújulásra való képességre.